

Kristina Šrot, Matjaž Duh in Metka Kordigel Aberšek

Metoda vizualnega odziva in otrokovo razumevanje etičnega sporočila literarnega besedila

Povzetek: V članku predstavljamo metodo vizualnega odziva (MVO), ki smo jo uporabili kot didaktično pot za preverjanje otrokovega razumevanja etičnega sporočila literarnega besedila s pomočjo vizualne interakcije. Primernost MVO smo preverili na primeru pravljice z naslovom *Zgodba o kajmanu*, katere etično sporočilo je – ne glede na to, da gre za pravljico tujega civilizacijskega kroga in za zelo staro besedilo – v današnjem času, ko je človeštvo soočeno s posledicami nebrzdanega poseganja v naravo, aktualnejše, kot je bilo kadarkoli v zgodovini. Zastavljeni problem, otrokovo zmožnost razumevanja pravljiskega sporočila, da *narava (živali iz goščave/šakal) ljudem preprosto ne morejo zaupati*, smo opazovali v okviru medpredmetne povezave književne vzgoje in likovne umetnosti in dokazali, da je mogoče v taki povezavi doseči optimalno izrabo estetsko oblikovanih govoric kot didaktične poti (metode) za eksternalizacijo učenčevega dialoga z literarnim besedilom. Rezultati študije primera so pokazali, da lahko odrasli (učitelj), če uporabi MVO, z otrokom komunicira o njegovem literarnoestetskem doživetju prej, preden je ta zmožen o tem, ali je razumel etično sporočilo, komunicirati z besedami.

Ključne besede: recepcija mladinskega književnega besedila, razumevanje etičnega sporočila, metoda vizualnega odziva (MVO), verbalna in vizualna interakcija

UDK: 37.091.3

Znanstveni prispevek

Dr. Kristina Šrot, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, SI-2000 Maribor, Slovenija; e-naslov: tina.srot@um.si

Dr. Matjaž Duh, redni profesor, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija; e-naslov: matjaz.duh@um.si

Dr. Metka Kordigel Aberšek, redna profesorica, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija; e-naslov: metka.kordigel@um.si

Uvod

Opazovanje, kako kvalitetno je učenec zmožen opravljati recepcijsko vlogo v ustvarjalnem dialogu z literarnim besedilom, po navadi poteka tako, da se učitelj z učenci sporazumeva s pomočjo besed. Omenjeni način sporazumevanja naj bi učitelju omogočil, da z analiziranjem kompleksnih konvencionalnih znakov, ki nastopajo v funkciji opisovanja in pripovedovanja, razbere učenčevo zmožnost sprejemanja, doživljanja in vrednotenja karakterjev književnih oseb ter s tem dojemanje etičnega sporočila literarnega besedila (Poznanovič idr. 2018). Na podlagi predhodno izvedene raziskave med desetletniki (5. razred OŠ) smo na primeru pravljice *Zgodba o kajmanu (Afriške pripovedke 1976, str. 56–60)* preverili učenčevo dojemanje karakterjev književnih oseb in s tem presojanje etičnosti njihovega ravnanja na besedni ravni ter ugotovili, da so učenci etično sporočilo pravljice zgrešili (Šrot 2020, str. 216). Vprašali smo se, ali obstaja drugačen način, ki bi učencem omogočil recepcijo literarnega besedila. Delna rešitev literarnodidaktičnega problema izhaja iz recepcije slikanice, ki jo vključuje že Kordigel Aberšek, in sicer v obliki likovne motivacije za branje slikanice (Kordigel Aberšek 2008). Nismo pa zaznali metode, ki bi učitelju omogočila razumeti učenčevo uporabo likovnega koda pri ilustriranju karakterja književnih oseb. Problem smo rešili tako, da smo razvili *metodo vizualnega odziva* (v nadaljevanju MVO) in jo uporabili v fazi poglobljanja doživetja na način, ki pokaže, da so desetletni učenci sposobni upovediti modrost etičnega sporočila literarnega besedila v *Zgodbi o kajmanu*, če jim omogočimo, da za izpoved uporabijo ilustriranje književne osebe (Šrot 2019, 2020).

Metoda vizualnega odziva (MVO): teoretična izhodišča

MVO temelji na teoretičnih izhodiščih *psihonaratalogije* (Bortolussi in Dixon 2003), ki nam v primeru sledenja recepcijskim zmožnostim bralca s specifičnim, relativno ozkim, neizkušanim horizontom pričakovanja, kakršen je značilen za učence 5. razreda osnovne šole, omogoči fokus opazovanja preusmeriti s področja

»delovanja« (torej besedila – kar počne naratologija) na področje recepcije, torej psihonaratologije. MVO se povezuje tudi z izsledki znanstvenih disciplin: *didaktike mladinske književnosti* (Kordigel Aberšek 1993–1994, 2008; Saksida 2008; Krakar Vogel 2020), *likovne teorije* (Šuštaršič idr. 2011; Selan 2012; Butina 1995; Muhovič 2015) ter *didaktike likovne umetnosti* (Duh 2004; Duh in Zupančič 2013; Tacol in Šupšáková 2019; Duh in Herzog 2020). Iz teoretičnih izhodišč poznavanja zakonitosti otrokovega recepcijskega in jezikovnega razvoja v obdobju poznega otroštva (Ronald in Whelan 1975; Labinowicz 1980; Vygotskij 2013; Marjanovič Umek in Svetina 2020 itd.) izluščimo, da bi učenec v starosti desetih let za polno upovedovanje literarnoestetskega doživetja na abstraktni ravni razumevanja potreboval veliko širše besedišče, kot ga ima na aktualni stopnji kognitivnega in jezikovnega razvoja. Pot, ki učencu omogoči, da z lastno dejavnostjo razvija zmožnost logičnega mišljenja, upovedovalno zmožnost in zmožnost ustvarjalnega dialoga z literarnim besedilom, izhaja iz vizualne komunikacije (Nikolajeva 2003; Pantaleo 2005; Starc 2011; Haramija in Batič 2013) in z njo povezanega učiteljevega poznavanja zakonitosti večkodnih besedil.

Konkreten primer tovrstnega razmišljanja je raziskava avtoric Prior idr. (2012), ki so proučile, katere elemente likovne govorice ilustracije so zmožni osemletni otroci zaznati in uporabiti v procesu opravljanja recepcijske vloge ob »branju« slikanice, da bi zaznali, razumeli in vrednotili elemente notranje zgradbe književnega besedila: književne osebe, književni prostor in književno dogajanje. Pri tem jih je posebej zanimalo zaznavanje likovnih signalov, s pomočjo katerih lahko otroci razumejo književne osebe, njihov značaj, čustva in razpoloženja, saj je, kot pravijo, prav razumevanje želja, čustev, misli in prepričanj književnih oseb ključno za uspešnost sestavljanja besedilnega pomena, ne le na ravni književnih oseb in zgodbe, ampak tudi za razumevanje teme literarnega besedila in avtorjevega etičnega sporočila. V kvalitativni raziskavi so pokazale, da so otroci zmožni zaznavanja izbire barve in spremembe barve ter črte v vlogi likovnega signala, ki opazovalcu ilustracije sporoča, kakšna književna oseba je, kaj misli, kaj čuti, kaj namerava, kaj se ji zdi prav in kaj ne. Analogno z rezultati opisane raziskave lahko sklepamo, da so učenci te iste elemente likovne govorice zmožni uporabiti, kadar želijo *povedati*, kako so opravili recepcijsko vlogo v dialoški komunikaciji z literarnim besedilom. V našem primeru uporabi učitelj MVO, ki mu omogoča, da preveri učenčev odziv na literarno besedilo na treh ravneh:

- *besedni ravni (jezikovni kod)*: kako so učenci razumeli pravljico;
- *likovni ravni (likovni kod)*: analiza semiotičnih znakov (t. i. kod), s katerimi učenci sporočajo učitelju, kako so razumeli literarno besedilo (katera oseba je dobra in katera oseba je slaba in zakaj), na *fotološki* (orisne in orisane likovne prvine) (Butina 1995), *morfološki* (likovne spremenljivke), *sintaktični* (sintaksa likovnega prostora, kompozicija) (Šuštaršič idr. 2011) in *semantični* ravni (formalne likovne analize);
- *sinhroniziranem nivoju jezikovne in likovne ravni*, ki tvorita neločljivo celoto in omogočata ugotavljanje komunikacijskih razmerij verbalno-vizualne interakcije v smislu: *simetrične* (jezikovni in likovni kod sporočata isto), *komplementarne* (jezikovni in likovni kod drug drugemu zapolnjujeta vrzeli)

in *stopnjevalne interakcije*, v okviru katere jezikovni kod presega pomen likovnega koda ali obratno (po vzoru razmerij v slikanici Nikolajeve 2003).

Opredelitev raziskovalnega problema

Metoda vizualnega odziva na primeru učne enote: Obravnava pravljice Zgodba o kajmanu

Učna tema: Ilustriranje književnih oseb iz pravljice *Zgodba o kajmanu* (Afriške pripovedke 1976, str. 56–60) kot nosilcev etičnega sporočila.

Glavni cilj učnega procesa je, da učenci na podlagi ocene karakterja književnih oseb dojamajo etično sporočilo pravljice na abstraktnem nivoju razmišljanja, kar zapišemo tako: *Učenci dojamajo, da ima literarno besedilo, kakršno je pravljica tujega civilizacijskega kroga z naslovom Zgodba o kajmanu, pomen tudi za njihovo življenje, če želijo doseči njegov globlji pomen in se povzdigniti nad egoistično naravo človeka kot vrste k višjemu cilju.*

V nadaljevanju predstavljamo uporabo MVO v šolski interpretaciji mladinskega književnega besedila tako, da izpostavimo dejavnosti učitelja, v poglavju Rezultati in interpretacija pa dejavnosti učenke.

Dejavnosti učitelja (raziskovalca) v funkciji recepcije literarnega besedila

Seznanjanje s književnim besedilom na nivoju jezikovnodidaktične komunikacije poteka po komunikacijskem modelu, ki obsega: uvodno motivacijo, branje in literarnoestetsko doživetje (odkrivanje vrat za identifikacijo – omejena recepcija glede na razvojne zmožnosti učencev), poglobljanje doživetja in ponovno branje (Kordigel Aberšek 2008). Učitelj preveri recepcijsko shemo učencev tako, da se osredotoči na karakterizacijo, katere osrednji problem je, kako bralci pripisujejo lastnosti književnim osebam in kako se te lastnosti razvijajo v pripovedi. V tem kontekstu nas zanimajo predvsem besedilne informacije, ki jih bralci uporabijo, da te lastnosti najdejo. Učiteljeva vprašanja o elementih notranje zgradbe književnega besedila zato usmerimo v: (1) dejanja književnih oseb v fiktivnem svetu, (2) vrednotenja, ki jih opravljajo pripovedovalec in druge književne osebe, ter (3) signale, ki nakazujejo spremembe književnih oseb (Bortolussi in Dixon 2003). Učitelj tako vrednoti besedni kod učenkinega sporočila na nivoju:

- Ocene karakterja književne osebe: ločevanje glavne in stranskih književnih oseb, prepoznavanje njihovih lastnosti ter identifikacija in negativna identifikacija s književno osebo.
- Kaj je prav in kaj narobe? Pojavlja se v odgovorih učencev na nalogo: Za vsako književno osebo mi povej, o čem razmišlja. Kaj o njej mislijo druge književne osebe?
- Primerjave karakterjev književnih oseb iz pravljice z ravnanjem oseb iz vsakdanjega življenja.

Dejavnosti učitelja v funkciji likovnodidaktične komunikacije

MVO v funkciji likovnodidaktične komunikacije je bila usmerjena v odkrivanje kodov, s katerimi se izražajo ilustratorji (kako kaj prikažejo in zakaj tako), ter izvedbo likovne tehnike z demonstracijo primerov kakovostnih ilustracij. Učitelj (raziskovalec) pomaga učenki pri opazovanju umetniškega dela z vodenim opazovanjem oz. usmerjanjem njene pozornosti v segmente estetskih objektov skozi naslednje faze: priprava, prvi vtis, opis, analiza in interpretacija. Pri tem ločimo tri načine odzivanja, in sicer na čustveni, asociativni in formalno intelektualni ravni (Duh in Črčinovič Rozman 2007). V tem delu likovnodidaktične komunikacije je učitelj za seznanjanje učencev z elementi kakovostne ilustracije uporabil metodo estetskega transferja (Duh in Zupančič 2013), ki omogoča prenašanje estetskih sporočil z umetnine na učenca. Zato komunikacijo usmeri v opazovanje ilustracij umetnikov:

- Kako ilustratorji upodobijo književne osebe (velike, majhne, na sredini, v kotu itd.) in kaj ilustracije sporočajo?
- Kako ilustratorji upodobijo slabo ali dobro književno osebo? Katere likovne prvine uporabijo, zakaj in kako?
- Kako ilustratorji prikažejo: osebe v gibanju, oddaljenost in/ali bližino, čas dogajanja, čustvena stanja itd.? Zakaj tako?

Likovnodidaktično komunikacijo smo nadaljevali na ravni izvedbe *likovne tehnike*. Učenki smo demonstrirali njeno izvedbo na primerni slikarski podlagi in ji zastavili vprašanja, kako bo za prikaz književnih oseb uporabila voščene barvice. Torej:

- Kako bi narisala veselo in žalostno književno osebo? Katero barvo, črto, obliko bi uporabila in zakaj?
- Kako z voščenimi barvicami primarnih barv (rumena, rdeča, modra) ustvarimo sekundarne barve (oranžna, zelena, vijoličasta)?

Nastopi faza *reakcije*, dejanje, ki učenko v fazi poglobljanja doživetja usmeri v ilustriranje književnih oseb: kajmana, človeka, živali iz goščave in šakala.

Zaključna faza: učitelj vodi učenko pri odgovarjanju na vprašalnik, ki mu sledi *sklepno dejanje – vrednotenje*.

Cilj in namen raziskave

Cilj raziskave je izpeljava teoretičnih razlag na podlagi študije primera (Vogrinc 2008). V našem primeru gre za *modrost etičnega sporočila pravljice Zgodba o kajmanu (Afriške pripovedke, str. 56–60)*, zapisano v obliki *moralnega nauka*, ki pravi, da ljudem ne gre zaupati (»Vi, Adamovi otroci, ste hudobni do vsakogar, ki vam izkaže dobroto,« rečejo v pravljici živali iz goščave; »E, prav dobro poznam ljudi, zato bom zbežal,« pravi na koncu pravljice šakal in doda »Vi, Adamovi otroci, vi niste tisti, ki bi jim lahko zaupal.«) Razumevanje sporočila pravljice rezultira v

spoznanju, da *Zgodba o kajmanu* ne govori samo o enem slabem človeku, ampak o ljudeh kot vrsti in njihovih splošnih karakternih lastnostih: nevhvaležnosti in sebičnosti (Kordigel Aberšek 2004).

V raziskavi obravnavamo problem iz sodobne pedagoške prakse, ki z vpeljavo MVO učiteljem v 21. stoletju ponuja rešitev. Učenci živijo v vizualnem svetu, zato naj bi postala multimodalna pismenost del njihovega vsakdanjega življenja, ki jo je treba v šoli sistematično razvijati. MVO to omogoča, zato naj bi postala njena uporaba v okviru medpredmetne povezave na ravni komunikacije obeh jezikov – književnega in likovnega – del obveznega kurikula v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

V empirični raziskavi smo si postavili dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

- Kako bo učenka v jezikovnem in likovnem kodu izrazila svoje zaznavanje, dojemanje in vrednotenje značajskih lastnosti književne osebe človek?
- Kako bo učenka v jezikovnem in likovnem kodu izrazila svoje zaznavanje, dojemanje in vrednotenje značajskih lastnosti književne osebe *živali iz goščave in njihovo etično sporočilo*?

Specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje: Kakšno je razmerje med jezikovnim in likovnim sporočilom učenkinega zaznavanja, dojemanja in vrednotenja značajskih lastnosti književnih oseb in njihovega etičnega sporočila?

Metodološki pristop

Metodološko smo k raziskovalnemu problemu pristopili s kvalitativnim raziskovanjem (Vogrinc 2008). Predhodne faze raziskave (Šrot 2020) so nam omogočile, da podrobno in sistematično analiziramo in predstavimo uporabo MVO z namenom, da izboljšamo situacijo v pedagoški praksi tako, da zapolnimo vrzel med poustvarjalnimi književnodidaktičnimi metodami.

Enote, zajete v raziskavo

V okviru študije primera predstavljamo uporabo MVO pri učenki, katere podatki so obdelani pod šifro FP 35. V pravljici *Zgodba o kajmanu* nastopajo štiri književne osebe: kajman, človek, živali iz goščave in šakal. V tem članku smo se pri izboru števila ilustracij glede na to, da je književna oseba živali iz goščave nosilka etičnega sporočila, književna oseba človek pa ima lastnosti, ki jih učenci dobro poznajo, omejili in izbrali ti dve književni osebi, človeka in živali iz goščave. Izbrani pristop nam je omogočil opisovanje proučevanih situacij in razumevanje konteksta, v katerem so proučevane situacije potekale (Vogrinc 2008, str. 48).

Merski instrumenti in postopki njihove uporabe

- Za potrebe raziskave jezikovnega koda smo izdelali vprašalnik odprtega tipa za učenko (Šrot 2020).
- Ilustracija književnih oseb: učenka bo ilustrirala književne osebe iz pravljice in se prek likovnega koda (posredno) izrekla o karakterju književnih oseb.
- Za prenašanje estetskih sporočil z umetnine na učenko smo uporabili *metodo estetskega transferja (MET)*, ki učenki omogoči novo estetsko izkušnjo, ko umetnina in njena prezentacija zadostita načelu kakovosti (Duh in Zupančič 2013).
- Pri vrednotenju učenkinine ilustracije uporabimo *merila za določanje kakovostne ilustracije*, ki obsegajo *likovna* (jasno, likovno urejeno, poudarjeno bistvo, odsotnost nepotrebne, anatomske pravilna slika, upoštevani prostorski ključni, enotna upodobitev prostora) in *vsebinska* merila (namenu ustrezna upodobitev brez vsebinskih nepotrebosti, ustrezna vsebina) (Zupančič 2012).
- Pri vrednotenju učenkinih likovnih zmožnosti smo uporabili shemo (Duh 2004; Herzog 2018), ki vključuje: rešitev likovnega problema, izvedbo likovne tehnike, izvedbo motiva ter njeno odzivnost.
- *Stopnja interakcije* med besedo in sliko je povzeta po definiciji interakcije v slikanici Nikolajeve (2003): *simetrična, komplementarna, stopnjevalna*.

Navedeni način zbiranja podatkov je zahteval vključitev raziskovalca v raziskovano okolje (Aberšek in Kordigel Aberšek 2019).

Ker smo se pri ilustraciji želeli izogniti prerisovanju, je ključen izziv pomenil izbor pravljice. Izbrali smo pravljico *Zgodba o kajmanu*, ki še ni bila ilustrirana. Posebno pozornost smo namenili semiotični analizi simbolov, ki jih različni raziskovalci interpretirajo različno. Te razlike smo presegli tako, da smo dve diametralno nasprotni interpretaciji znaka izločili in upoštevali temo, kontekst besedila ter starostno obdobje. Pri izboru avtorjev smo se osredotočili na raziskave s področij likovne teorije in psihologije barv.

Obdelava podatkov

Uporaba MVO z vidika obdelave podatkov se odvija tako, da v poglavju Rezultati in interpretacije vrednotimo zaznavanje in dojetje etičnega sporočila literarnega besedila z analizo in sintezo elementov obeh kodov sporočanja ter opredelivajo zaznane stopnje interakcije med njima.

- Jezikovni kod: učenkini odgovori na zastavljena vprašanja o karakterju književnih oseb so bili zbrani in urejeni s program Excel.
- Analizo likovnega koda izpeljemo na podlagi osnovne razčlenbe učenkinine ilustracije književnih oseb, tako da določimo temeljne likovne prvine, razčlenimo odnose, ki vladajo med njimi, ter opredelimo kompozicijska načela. Učiteljevo vrednotenje simbolnih vrednosti barv izpeljemo ob upoštevanju

- simbolike temeljnih barv v zahodni kulturi: bele, črne, rumene, rdeče, modre, zelene, vijoličaste, rjave in sive (Muhovič 2015), ki jih je učenka uporabila v svojih slikah kot odziv na književno besedilo. Pri tem upoštevamo barvne preference razvojnega obdobja in kontekst literarnega besedila, saj desetletni učenci barv ne izbirajo več po nagnjenju do barve, ampak na način, ki je v skladu z barvo motiva (Gerlovič in Gregorač 1976). Interpretacijo učenkinе ilustracije po osebni preizkušnji z likovnopedagoškega vidika podkrepimo z oceno kakovosti učenkinе ilustracije in merili za vrednotenje dosežkov (Herzog 2018).
- Za ugotavljanje komunikacijskih razmerij verbalno-vizualne interakcije v *Zgodbi o kajmanu* uporabimo določanje razmerij v slikanici, s katerimi Nikolajeva (2003) opiše stopnjo interakcije med jezikovnim in likovnim kodom sporočanja v slikanici.

Rezultati in interpretacija

Književna oseba človek (FP 35 M2)

1. Jezikovni kod

Interpretacija jezikovnega koda DOBRA : SLABA oseba nam je razkrila, da je učenka književno osebo človek ocenila kot slabo (neprijazno) osebo, ki ji ni mogoče zaupati. Sklep utemeljujemo z odgovori učenke na v anketi zastavljena vprašanja in ugotovljena dejstva: pripis tretjega (predzadnjega) mesta na lestvici padajoče dobrote,¹ v kontekstu identifikacije se učenka identificira s književno osebo šakal, »ki verjame šele, ko se sam prepriča«, glede negativne identifikacije (poudarjene distance) za književno osebo človek pa se je učenka odločila, da če bi v razredu uprizorili predstavo pravljice *Zgodba o kajmanu*, ne bi želela uprizoriti književne osebe človek, kar kaže, da se zaveda njenih negativnih lastnosti. Iz posrednih odgovorov učenke na nalogo: »Izberi barvo, obliko in črto za književno osebo in ji pripiši lastnost« smo izvedeli, da je učenka književni osebi človek dodelila vijoličasto barvo (svojo najljubšo) in ji pripisala *strpnost*, trikotno obliko zanj je enačila s *prepirljivostjo*, krivo črto pa je interpretirala kot *zamerljivost*. Kako bi človek lahko postal boljši? Po mnenju učenke tako, da je strpen, premaga prepirljivost in zamerljivost ter upošteva zakone narave, ki so nad človeško avtoriteto. Posredna interpretacija lastnosti književne osebe človek (barva, oblika, črta s pripisano lastnostjo) je učenko motivirala in usmerila k opazovanju več lastnosti pri eni (isti) književni osebi ter s tem k nadgradnji obstoječe miselne sheme DOBRA : SLABA oseba. S tem ko se učenka odloči, da bo sicer slabi književni osebi namenila svojo najljubšo barvo (vijoličasto), ji ponudi priložnost, da s *strpnostjo* spremeni svoj

¹ Štiristopenjsko lestvico, na kateri učenci književne osebe razvrstijo od dobre k slabi, Metka Kordigel v članku z naslovom *Recepcija afriških pripovedk na drugem koncu sveta poimenuje* (2004, str. 13) štiristopenjska lestvica padajoče dobrote.

karakter v odnosu do drugih književnih oseb v pravljici.

2. Likovni kod

Interpretacija slike po osebni preizkušnji z likovnopedagoškega vidika

Slika 1: Ilustracija književne osebe človek (vir: slika učenke, obdelana pod šifro FP 35 M2)

V ilustraciji (Slika 1) je učenka postavila književno osebo človek v sredino (s) likovnega polja. Predvidevamo, da je želela za rešitev likovnega prostora uporabiti središčni simbolizem, ki ga uporabljajo ilustratorji, da prikažejo, kar je pomembno in pogosto najbolj pozitivno (Pečjak 2006). Opazili smo, da ima književna oseba dve različni roki in nogi ter dolg, zaviti rep. Simbolno gledano ima rep pomen kompleksa in je značilen za kače (Chevalier in Gheerbrant 2023), vendar menimo, da ima v ilustraciji le nekakšno dekorativno vlogo ter pomeni nekakšno vez med človekom in živalmi. Na obrazu smo prepoznali žalost, ki jo je učenka interpretirala s solzami, in okroglo obliko ust, s katero je nakazala začudenje. Glede na komunikacijo z učenci o zavestnem prikazovanju likovnih učinkov, s katerimi ilustratorji gradijo pripoved, smo ugotovili, da je učenka v ilustraciji upoštevala videz in mimiko obraza, ki ilustratorjem ponujata ključne informacije o karakterju književne osebe (Trotter, 1990). Zaznali smo, da je učenka književno

osebo upodobila s hladnimi barvami (turkizna, zelena, vijoličasta), dvema toplima (rumena in rjava) ter akromatično sivo.

Kakovost ilustracije

Slika (FP 35 M2) je izpolnila *likovne* kriterije dobre ilustracije (jasno likovno urejeno, poudarjeno bistvo, odsotnost nepotrebne, ustreznost izraba prostora, prisotna individualna nota), izpolnila je tudi *vsebinske* kriterije (premišljena, razumljiva in namenu ustrezna upodobitev).

Likovna apreciacija

Učenka je izkazala pripravljenost za prepoznavanje in sprejemanje likovnih pojmov ter ponotranjanje vsebine. Vse to je uspešno prenesla v likovno izražanje. Ob dobro rešenem likovnem problemu je ustrezno izvedla tudi likovno tehniko in izkazala neobičajne ideje (izvirnost, domiselnost).

Ugotovitve obravnave književne osebe človek

Uporaba toplih in hladnih barv, s katerimi je učenka upodobila književno osebo človek, lahko nakazuje na zaznavo dvojne narave (karakterja) človeka. Uporaba različnih barv za interpretacijo književne osebe pa lahko nakazuje tudi na zaznavo različnih lastnosti pri eni književni osebi. Siva barva, s katero je učenka narisala nogo človeka, lahko nakazuje, da je učenka književni osebi človek pripisala lažno skromnost, pa tudi, da je zaznala lastnost človeka, ki izkoristi vsako priložnost, da zadovolji svoje potrebe na račun drugih. Navedeno pojasnjuje odstavek iz *Zgodbe o kajmanu*, ko je človek pozabil na obljubo, ki jo je dal šakalu (»Ti si mi dobro storil, pojdiva domov in moje štiri kokoši ti dam za dobro delo, ki si mi ga storil.«), takoj, ko je prišel domov in ugotovil, da je njegova žena zbolela in da ji lahko pomaga samo šakalova koža (»Tu sem ga pustil. Obkolite ta kraj, da ne bo mogel uiti. Udarite ga in pobijte!«) (Afriške pripovedke 1976, str. 60). V svoji ilustraciji je učenka velik del človeškega telesa prekrila s turkizno barvo, ki vodi k analitičnemu razmišljanju in boljšim veččinam sporazumevanja (Eiseman 2018). Navedeno daje človeku, ki je sebično bitje, priložnost, da izboljša svoje komunikacijske spretnosti in tako preseže svojo egoistično naravo. Uporaba rjave barve, ki je izraz trdnosti, indicira preprostost in praktičnost človeka kot vrste. Zelena barva pomirja, osvežuje in krepi (Tušak 2001) ter tako omogoča človeku prilagodljivost zunanjim okoliščinam. Ob interpretaciji vijoličaste barve smo upoštevali, da jo pogosto izbirajo predadolescenti, saj indicira njihovo notranjo potrebo po reševanju konfliktov. Avtorica ilustracije (FR 35 M2) je za svojo najljubšo barvo izbrala vijoličasto, ki jo je uporabila tudi pri interpretaciji književne osebe človek. Predpostavljamo, da je s tem izrazila, da je tudi sama človek, da je književni osebi

naklonjena, saj ve, da se lahko spremeni. Njuno uravnoteženje bo književni osebi »človek jutri« v pomoč tako pri odpravi negativnih lastnosti (premagovanju prepirljivosti, zamerljivosti) kot tudi pri kreptvi pozivnih lastnosti (strpnosti).

Književna oseba živali iz goščave (FP 35 M3)

1. Jezikovni kod

Jezikovni kod nam je razkril, da je učenka književno osebo živali iz goščave ocenila kot slabo osebo in ji na lestvici padajoče dobrote pripisala četrto mesto, identificirala se je s književno osebo šakal, »ki je bil pošten«, ne bi pa želela uprizoriti književne osebe človek (negativna identifikacija). Učenka je kot svojo najljubšo barvo izbrala vijoličasto. Književni osebi živali iz goščave je pripisala zeleno barvo, ki ji pomeni *prepirljivost*, obliko kvadrata, ki jo enači s *pretkanostjo*, ter valovito črto, ki jo povezuje z *zamerljivostjo*. Posredno pripisane lastnosti so učenki omogočile, da je pri eni književni osebi zaznala več lastnosti. Živali iz goščave so nosilke etičnega sporočila. Učenka jih je na sporazumevalni ravni jezika (besed) ocenila kot slabe osebe, zato ugotavljamo, da je *etično sporočilo pravljice zgrešila*.

2. Likovni kod

Slika 2: Ilustracija književne osebe živali iz goščave (vir: slika učenke, obdelana pod šifro FP 35 M3)

Učenka je prazen prostor aktivirala tako, da je književno osebo živali iz goščave postavila v ležč format in nakazala smer gibanja v levo. Ugotovili smo, da književna oseba lebdi v prostoru, saj nismo zaznali potrebne umeščenosti v slikovni prostor glede na odnose spredaj–zadaj. Učenka je pri ilustraciji upoštevala izgled in mimiko obraza, ki ilustratorjem ponujata ključne informacije o karakterju književne osebe (Trotter 1990). S svobodno in sproščeno linijo je ustvarila poetičnost telesa in obraz, ki izžareva veselje, nagajivost, otroškost. Z razigranim in valujočim ritmom grive, za katero je uporabila tri različne barve, je v sliko vnesla dinamiko. Ugotovili smo, da je postavitvev elementov na sliki simetrična, vendar deluje leva žival veliko višja in težja od desne. Učenka je živalim naslikala navzgor privzdignjen rep. Pri živali na desni strani risalne površine je ta izrazito nesorazmeren z velikostjo trupa, kot da bi učenka želela posebej izpostaviti njegov pomen. Ko smo navzgor privzdignjeni rep književne osebe živali iz goščave projicirali na pasjo govorico komuniciranja z repom, smo lahko sklepali na izraženo dominanco, o kateri govori splošno pravilo pasje komunikacije (Coren 2001). Če bi omenjeno pravilo komunikacije prenesli na književno osebo živali iz goščave, bi lahko sklepali, da so te odkrito razkrile svoj *dominantni položaj v pravljici*, s katerim so posredno sporočile, da so glavna književna oseba oziroma nosilke etičnega sporočila pravljice. Zaznali smo, da sta živali upodobljeni s hladnimi barvami (vijoličasta, zelena, modra), nekatere podrobnosti na sliki pa s toplima barvama (rdeča, oranžna).

Kakovost ilustracije

Ugotovili smo, da je ilustracija učenke (FP 35 M) v veliki meri izpolnila *likovne* (jasno likovno urejena interpretacija književne osebe, likovni motiv je povezan z likovnim problemom, delno izrabljen prostor slikovne površine, prisotnost individualne izrazne note, dosledno izvedena likovna tehnika) in *vsebinske* kriterije (premišljena, razumljiva ter namenu ustrezna upodobitev) dobre ilustracije. Učenka je samostojno povezala usvojena spoznanja z novimi likovnimi pojmi in jih uporabila pri likovnem izražanju.

Likovna apreciacija

Z odzivnostjo je učenka nakazala pripravljenost za zaznavanje in sprejemanje likovnih pojmov in za likovno izražanje. Sklepali smo, da je učenka izkazala razvijajoče se likovnoapreciativne zmožnosti, saj ji je uspelo nakazati izvirno likovno rešitev. Dobro je rešila postavljeni likovni problem, dosledno in kompleksno je izvedla likovno tehniko, v okviru izvedbe likovnega motiva je izkazala izvirnost in domiselnost.

Ugotovitve obravnave knjižne osebe živali iz goščave

Oranžna barva, s katero je učenka ilustrirala književno osebo živali iz goščave, je mešanica dinamične rdeče in sijoče rumene. Zaradi dinamične rdeče iščejo živali iz goščave pozornost, zaradi rumenega podtona pa delujejo toplo, prijazno in nenapadljivo. Z oranžno barvo je učenka izkazala potrebo po dobri komunikaciji in s tem opozorila na željo po spremembi karakterja književne osebe. V ilustracijo je vključila tudi vijoličasto, ki je njena najljubša barva in ji pripisuje strpnost, v likovni teoriji pa vijoličasta indicira željo po ponižnosti in obvladanju čustev (Rački 2014). Ob izboru barv za književno osebo smo sklepali na karakterne lastnosti, ki bi živalim iz goščave omogočile, da se izognejo prepirju. Na sliki smo opazili tudi svetlomodro barvo, katere psihološki učinki indicirajo sprostitve, čutnost, zaupanje, *prilagodljivost*, očiščenje, hladnost, *modrost*, spokojnost, zvestobo itd. (Eiseman 2018). Iz nabora simboličnih pomenov smo izbrali prilagodljivost in modrost modre, ki indicirata nevmešavanje in dobro komunikacijo. Uporabljena zelena barva vnaša v čustvene odnose manjkajoči spontanost in iskrenost (Trstenjak 1996), zato smo sklepali, da je doživljala učenka živali iz goščave kot prepirljive književne osebe, ki se zavedajo kvalitete odkritost (modra), strpnost (vijoličasta), odgovornost (oranžna) in v svojem bistvu takšne tudi so. Avtorica ilustracije je za svojo najljubšo barvo izbrala vijoličasto, ki združuje impulzivnost rdeče in nežnost modre (Lüscher 1949). Impulzivnost rdeče smo zaznali v vmešavanju živali iz goščave, ko razkrijejo resnico o človeku. »Vi, Adamovi otroci, ravnate tako z vsakim, ki vam naredi dobro.« (Afriške pripovedke 1976, str. 56–60). Modrost modre barve pa jim bo omogočila, da razmislijo, preden spregovorijo. Ilustracija je pokazala, da so živali iz goščave prijetne, vesele, ljubijo resnico in povedo, kar mislijo. Navedena izjava je v nasprotju z interpretacijo, ki jo je učenka upovedila na ravni jezika in živali iz goščave označila kot slabe književne osebe. Zato sklepamo, da je učenka s pomočjo likovnega koda razumela etično sporočilo pravljice.

Odgovori na raziskovalna vprašanja

Književna oseba človek

Učenkino zaznavanje, dojetje in vrednotenje značajskih lastnosti književne osebe človek in njenega etičnega ravnanja razberemo z interpretacijo jezikovnega koda (Rezultati in interpretacija, Jezikovni kod, Književna oseba človek): nezaupanje, predzadnje mesto na lestvici padajoče dobrote, negativna identifikacija, strpnost, prepirljivost, zamerljivost.

Učenka je zaznala, da je človek slaba književna oseba, vendar se na dvostopenjski lestvici DOBRA : SLABA oseba o tem ni izrekla, saj je tudi sama človek, zato ve, da ljudje niso samo dobri ali samo slabi, in ve, da se lahko spremenijo. Na moralno dilemo (strpnost, prepirljivost, zamerljivost), s katero se je ob književni osebi človek soočila učenka in jo poskušala razrešiti, nakazuje simbolni pomen izbranih likovnih prvin (barve, oblike in črte) s pripisanimi lastnostmi za to knji-

ževno osebo. Torej, kako naj književna oseba človek v primeru, da se spremeni, preseže svojo negativno naravo? Tako, da prizna svoje ravnanje, je *strpna* (izbor barve), se izogne *prepirljivosti* (izbor trikotne oblike) in premaga *zamerljivost* (izbor krive črte). Nakazana možnost spremembe karakterja književne osebe je omogočila učenki, da doseže katarzo zase in s tem za svojo vrsto (ljudi). Ugotovili smo, da se je učenka na ravni ilustracije o lastnostih književnih oseb izrekla posredno (prek simbolnega pomena likovnih prvin), zato sklepamo, da ji likovne prvine omogočajo širše zaznanje, dojemanje in interpretacijo karakterja književnih oseb. Z likovnim kodom je učenka izrazila posebna duševna stanja in čustva (Prior idr. 2012), ki jih na ravni konkretnih intelektualnih operacij z besedami še ni znala izraziti. Z navedeno utemeljitvijo smo odgovorili na prvo raziskovalno vprašanje.

Književna oseba živali iz goščave

Kako je učenka v likovnem kodu izrazila svoje zaznavanje, dojemanje in vrednotenje značajskih lastnosti književne osebe živali iz goščave, ki je nosilka etičnega sporočila v pravljici *Zgodba o kajmanu*, nam je razkrila naslednja utemeljitev. Učenka je na jezikovni ravni (besed) prepoznala živali iz goščave kot slabo književno osebo, zato lahko upravičeno pričakujemo, da bodo živali iz goščave tudi jutri počele stvari (se vmešavale, izdale resnico o človeku, povedale na glas, kar se ne govori), ki jih bomo morali prepoznati kot slabe in obsoditi njihovo ravnanje. V navedeno jezikovno interpretacijo je učenka vključila tudi svoje literarne izkušnje pravljичnega sveta, kjer je dobro vedno nagrajeno in slabo kaznovano. Živali iz goščave so izdale resnico o človeku, zato si zaslužijo pravično kazen. Tako je sklepala učenka na ravni jezika. Interpretacija likovnega koda pa nam razkrije, da so živali iz goščave prijetne, vesele, ljubijo resnico in povedo, kar mislijo. Navedena izjava je v nasprotju z interpretacijo, v kateri je učenka živali iz goščave označila kot slabo književno osebo. Zato sklepamo, da je učenka zgrešila etično sporočilo pravljice, ko se je morala o književni osebi izreči na ravni jezika. Zaznana stopnjevalna interakcija jezikovnega in likovnega koda sporočanja, v kateri je likovni kod presegel pomen jezikovnega koda, pa dokazuje, da je izkazala učenka veliko zrelejšo zmožnost zaznavanja, dojemanja in vrednotenja značajskih lastnosti, ko smo ji omogočili, da za izpoved uporabi ilustracijo. Dejstvo, da likovno mišljenje ni samo miselno spoznanje, ampak je tudi emocionalno doživetje, je učenki omogočilo, da je s pomočjo likovnega koda razrešila moralno dilemo in tako posredno odgovorila na vprašanje, kaj je prav in kaj narobe.

Odgovor na specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje, kakšno je razmerje med jezikovnim in likovnim sporočilom učenkinega zaznavanja, dojemanja in vrednotenja značajskih lastnosti književne osebe, smo povzeli po Nikolajevi (2003) s kategorijo interakcije dveh ravni komunikacije v slikanici (besedila in slike). V učenkini ilustraciji književne osebe človek smo zaznali *komplementarno* interakcijo, saj je učenka jezikovni kod (človek je slaba oseba) dopolnila z likovnim kodom na način, ki je književni osebi omogočil, da se spremeni. Kako? Tako da se drži dogovora in se izogne prepiru. Pri književni osebi živali iz goščave smo zaznali

stopnjevalno interakcijo, v kateri je likovni kod presegel pomen jezikovnega koda, ki je ključen za uspešno sestavljanje besedilnega pomena (Prior idr. 2012). Učenka je samostojno povezala usvojena spoznanja na ravni jezika z novimi likovnimi pojmi in jih v ilustraciji uporabila tako, da smo lahko književno osebo živali iz goščave prepoznali kot dobro osebo.

Sklep

Pripovedna komunikacija nastaja na podlagi pripovednega besedila, bralec (po Štuhcu idealni bralec) pa mora biti sposoben razvozlati pomene, ki jih tvori besedilo. Na primeru pravljice *Zgodba o kajmanu* (Afriške pripovedke 1976) smo preverili hipotetično otroško recepcijo literarnega besedila. Ugotovili smo, da je učenka etično sporočilo pravljice zgrešila, ko se je morala o karakterju književne osebe (živali iz goščave), ki je nosilka etičnega sporočila pravljice, izreči z besedami. Pri učencih drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja ne moremo govoriti o idealnem bralcu (Štuhec 2000), zato smo v okviru poznavanja procesa recepcije mladinskega literarnega besedila (Kordigel Aberšek 1993–1994) fokus opazovanja preusmerili s področja »delovanja« (naratologija) na področje recepcije, torej psihonaratologije, ki učencu omogoča razumeti motivacijo za ravnanje književnih oseb na podlagi lastne izkušnje z osebami iz realnega življenja (Bortolussi in Dixson 2003). Rešitev problema, ki je nastal zaradi učenkinine pomanjkljive jezikovne kompetence za upovedovanje tako kompleksnega sporočila, kot je dojetje etičnega nauka, je omogočila uporaba MVO, ki je pokazala, da je učenka ob uporabi nejezikovnih semiotičnih funkcij – s pomočjo kompleksnih slikovnih znakov – sposobna upovediti modrost etičnega sporočila literarnega besedila. Navedeno dokazuje ugotovljena interakcija med jezikovnim in likovnim sporočilom učenkininega zaznavanja, dojetanja in vrednotenja lastnosti (obeh) književnih oseb (specifično eksplikativno vprašanje). V učenkini ilustraciji književne osebe človek smo zaznali *komplementarno* interakcijo, saj je učenka jezikovni kod (človek je slaba oseba) dopolnila z likovnim kodom na način, ki je književni osebi omogočil, da se spremeni. Kako? Tako da se drži dogovora in se izogne prepiru. Pri književni osebi živali iz goščave, ki je nosilka etičnega sporočila, smo zaznali *stopnjevalno* interakcijo, v kateri je likovni kod presegel pomen jezikovnega koda, ključnega za uspešno sestavljanje besedilnega pomena (Prior idr. 2012). Učenka je na podlagi komunikacijskega razmerja verbalno-vizualne komunikacije dokazala, da je dojela etično sporočilo pravljice. Tako smo dosegli cilj književne vzgoje na višjem kvalitativnem nivoju (Anderson idr. 2016).

V izvedeni študiji primera nam je MVO omogočila natančnejši uvid v stopnjo usvojenosti recepcijske zmožnosti pri učenki, raziskovalcu/učitelju pa natančnejše načrtovanje književnodidaktične vsebine v območju otrokovega bližnjega razvoja. Glede na dejstvo, da nam je MVO omogočila dosego cilja, ki vključuje poznavanje zakonitosti večkodnih besedil (Nikolajeva 2003; Starc 2011; Prior idr. 2012), ter dejstvo, da MVO zapolnjuje vrzel med poustvarjalnimi književnodidaktičnimi metodami komunikacijskega modela književne vzgoje, predlagamo njeno vključitev v učni načrt bodočih učiteljev razrednega pouka.

Literatura in viri

- Aberšek, B. in Kordigel Aberšek, M. (2019). *Znanstveno pisanje: znanstveno pisanje ≥ razmišljanje v besedah*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Afriške pripovedke. (1976). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., Raths, J. D. in Wittrock, M. C. (ur.). (2016). *Taksonomija za učenje, poučevanje in vrednotenje znanja : revidirana Bloomova taksonomija izobraževalnih ciljev*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Bortolussi, M. in Dixon, P. (2003). *Psychonarratology: Foundations for the empirical study of literary response*. West Nyack, NY, USA: Cambridge University Press.
- Butina, M. (1995). *Slikarsko mišljenje: od vizualnega k likovnemu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Chevalier, J. in Gheerbrant, A. (2023). *Slovar simbolov. Miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Coren S. (2001). *Govorite po pasje?: umetnost sporazumevanja med človekom in psom*. Ljubljana: Debora.
- Duh, M. (2004). *Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Duh, M. (2004). Dileme pri ocenjevanju likovne vzgoje v prenovljeni osnovni šoli. *Sodobna pedagogika*, 55, št. 1, str. 154–162.
- Duh, M. in Črčinovič Rozman, J. (2007). Apreciacija kot skladnost doživljanja glasbenih in likovnih umetnin. *Sodobna pedagogika*, 58, št. 3, str. 92–109.
- Duh, M. in Zupančič, T. (2013). Likovna apreciacija in metoda estetskega transferja. *Revija za elementarno izobraževanje*, 6, št. 4, str. 71–86.
- Duh, M. in Herzog, J. (2020). *Likovna apreciacija v vzgoji in izobraževanju: primeri kvalitativnih raziskav*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Eiseman, L. (2018). *Popoln vodnik po barvni harmoniji: strokovni pregled barv za profesionalne rezultate*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Gerlovič, A. in Gregorač, I. (1968). *Likovni pouk otrok*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Haramija, D. in Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc.
- Herzog, J. (2018). Monitoring the artistic development of fourth-year students: an analysis of the situation in Croatian primary schools. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20, št. 3, str. 973–1000.
- Kordigel Aberšek, M. (1993–1994). *Mladinska literatura, otroci in učitelji : komunikacijski model poučevanja mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Kordigel Aberšek, M. (2004). Recepcija afriških pripovedk na drugem koncu sveta. *Otrok in knjiga*, 31, št. 61, str. 5–28.
- Kordigel Aberšek, M. (2008). *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Krakar-Vogel, B. (2020). *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Labinowicz, E. (1980). *The Piaget primer: Thinking, learning, teaching*. Menlo Park, Calif.: Addison-Wesley.
- Lüscher, M. (1949). *Psychologie der Farben: textband zum Lüscher-Test*. Basel: Test.
- Marjanovič Umek, L. in Svetina, M. (2020). Spoznavni in govorni razvoj v srednjem in poznem otroštvu. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 490–504.

- Merila za vrednotenje in zapisovanje dosežkov učencev (ocenjevanje) pri likovni vzgoji (b. l.). Dostopno na: <https://www.zrss.si/strokovne-resitve/formativno-spremljanje-2/> (pridobljeno 16. 1. 2020).
- Muhovič, J. (2015). *Leksikon likovne teorije: slovar likovnoteoretskih izrazov z ustrezniciami iz angleške, nemške in francoske terminologije*. Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba.
- Nikolajeva, M. (2003). Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. V: D. Tancer - Kajnih (ur.). *Otrok in knjiga*, 30, št. 58, str. 5–26.
- Pantaleo, S. (2005). »«Reading» young children's visual texts. *Early Childhood Research & Practice*, 7, št. 1, str. 1–17.
- Pečjak, V. (2006). *Psihološka podlaga vizualne pismenosti*. Ljubljana: Debora.
- Poznanovič, M., Cestnik, M., Čuden, M., Gomivnik Thuma, V., Honzak, M., Krizaj, M., Rosc-Leskovec, D., Žvegljč in Ahačič, K. (2018). *Učni načrt, Program osnovna šola, Slovenščina*. Dostopno na: <https://tinyurl.com/5c4ss65s> (pridobljeno 3. 4. 2021).
- Prior, L. A., Willson, A. in Martinez, M. (2012). Picture this: Visual literacy as a pathway to character understanding. *The Reading Teacher*, 66, št. 3, str. 195–206.
- Rački, T. (2014). *Veščine slikanja. Barve*. Ljubljana: JSKD.
- Ronald, D. in Whelan, M. (1975). *Moral development: A guide to Piaget and Kohlberg*. New York: Paulist Press.
- Saksida, I. (2008). *Poti in razpotja didaktike književnosti*. Mengeš: Izolit.
- Selan, J. (2012). Likovna umetnost in slovenščina. *Slovenščina v šoli*, 15, št. 1, str. 55–66.
- Starc, S. (2011). Pomen slikovnega v večkodnem besedilu. V: V. Gomivnik Thuma (ur.). *Vloga slikovnih sestavin pri sporazumevanju: zbornik Bralnega društva Slovenije ob 9. strokovnem posvetovanju 8. septembra 2011 v Ljubljani*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 41–56.
- Štuhec, M. (2000). *Naratologija: med teorijo in prakso*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šrot K. (2019). Teacher's competences for using visual response methods in the literary education communication model. *Journal of Elementary Education*, 12, št. 3, str. 291–312.
- Šrot, K. (2020). *Učiteljevo razumevanje pomena otrokove likovne govornice v komunikacijskem modelu književne vzgoje*. Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=75441> (pridobljeno 02. 1. 2023).
- Šuštaršič, N., Butina, M., Zornik, K., de Gleria, B. in Skubin, I. (2011). *Likovna teorija: učbenik za likovno teorijo v vzgojno-izobraževalnem programu umetniška gimnazija – likovna smer*. Ljubljana: Debora; Karantanija.
- Tacol, T. in Šupšaková, B. (2019). *Likovni razvoj in simbol v vizualni komunikaciji otroka*. Ljubljana: Debora.
- Trotter, S. (1990). *Drawing cartoons*. London: Outline Press.
- Trstenjak, A. (1996). *Psihologija barv*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Tušak, M. (2001). Psihologija barve. V: S. Jeler in M. Kumar (ur.). *Interdisciplinarnost barve*. Maribor: DKS, str. 87–118.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Vygotskij, L. S. (2013). *Mišljenje in govor [Elektronski vir]*. Dostopno na: <https://www.biblos.si/isbn/9789612531201> (pridobljeno 21. 4. 2021).
- Zupančič, T. (2012). Kakovostna knjižna ilustracija za otroke. *Otrok in knjiga*, 39, št. 85, str. 5–16.

Kristina ŠROT (University of Maribor, Slovenia)

Matjaž DUH (University of Maribor, Faculty of Education, Slovenia)

Metka KORDIGEL ABERŠEK (University of Maribor, Faculty of Education, Slovenia)

THE VISUAL-RESPONSE METHOD AND THE CHILD'S UNDERSTANDING OF THE ETHICAL MESSAGE OF A LITERARY TEXT

Abstract: In this article, we present the visual-response method (VRM), which has been used as a didactic approach to assess a child's understanding of the ethical message of a literary text using visual interactions. We tested the suitability of the VRM using a fairy tale titled *The Story of Caiman* as an example. Although it is a fairy tale from a foreign civilization and a very old text, the ethical message of the fairy tale is more relevant today, when humanity is confronted with the consequences of rampant encroachment on nature, than ever before in history. We have observed a child's ability to understand the message of the fairy tale (nature (thicket animals/jackal) cannot trust humans) within the interdisciplinary combination of literary education and visual arts. Moreover, we proved that it is possible to use aesthetically designed speeches as didactic approaches (methods) to externalise pupils' dialogue with the literary text in such a connection. Finally, the results of the case study showed that when an adult (teacher) uses the visual-response method, they can communicate with a child about his literary-aesthetic experience before communicating with words about whether they understood the ethical message.

Keywords: reception of youth literary texts, understanding ethical messages, visual-response method (VRM), verbal and visual interaction.

Email for correspondence: matjaz.duh@um.si